

“TISU IJTIMOY FANLARI VA INNOVATSION PEDAGOGIKA”

ILMIY JURNALI

“TISU Ijtimoiy fanlari va innovatsion pedagogika” jurnali – Respublikadagi ijtimoiy fanlar, pedagogika, psixologiya, sotsiologiya, falsafa va tarix yo‘nalishlarida izlanish olib borayotgan olimlar, doktorantlar va tadqiqotchilar, Oliy ta‘lim muassasalari professor-o‘qituvchilari, ilmiy izlanuvchilar hamda magistrantlar, maktab va texnikumlarda faoliyat yuritayotgan o‘qituvchilar, metodistlar va amaliyotchi pedagoglar, ta‘lim sohasida innovatsion yondashuvlarni joriy etishga qiziquvchi mutaxassislarning ilmiy salohiyatini namoyon etuvchi maqolalari e‘lon qilinadi.

Muassis:
TERMIZ IQTISODIYOT VA
SERVIS UNIVERSITETI

**TISU TIBBIYOT INNOVATSIYASI ILMIY
JURNALI**

Bosh muharrir:
Sattarov Abdusamat
Umurqulovich

Bosh muharrir o'rinbosari:
Qobulov Eshbolta Atamuratovich

Mas'ul kotib:
Allamuratov Shuxrat Ashurovich

Dizayner:
Meyliqulov Shahboz
Xolmamatovich

**Jurnal har chorakda bir marotaba
chop etiladi**

Jurnal O'zbekiston Respublikasi
Prezidenti Administratsiyasi
huzuridagi Axborot va ommaviy
kommunikatsiyalar agentligining
2023-yil 1-martdagi
№ 066379- raqamli guvohnomasi
bilan ro'yxatga olingan.

Jurnal "PRINTWELL" MCHJ
bosmaxonasida chop etildi.
Manzil: Toshkent shahri
Muqimiy ko'chasi, 170/14

Bosishga ruxsat etildi:
27.11. 2025.

Qog'oz bichimi: 60x84 1/8
"Times New Roman" garnitiruasi.
Ofset bosma.
Ofset bosma usulida bosildi.
Shartli bosma tabog'i: 11.
Adadi 10 nusxa.
Bahosi kelishilgan narxda.
Buyurtma № 1.

Jurnalning elektron shakli bilan
<https://scientific.tues.uz>
web saytida tanishish mumkin.

Tahririyat manzili:
Surxondaryo viloyati,
Termiz sh., "Yulduz" MFY,
"Ibn Sino" ko'chasi.

TAHRIR HAY'ATI A'ZOLARI:

Bosh muharrir, Qabulov Eshbolta Atamuratovich –
Termiz iqtisodiyot va servis universiteti
Tarix kafedrası professori, tarix fanlari doktori,
Termiz, O'zbekiston. eshbolta_qabulov@tues.uz

Bosh muharrir o'rinbosari – Salohiddinova Navro'za -
Termiz iqtisodiyot va servis universiteti
Pedagogika kafedrası dotsenti, pedagogika fanlari nomzodi,
Termiz, O'zbekiston. navruza_salohiddinova@tues.uz

Tarix fanlari muharriri Tursunov Nurillo Narzullayevich -
Termiz iqtisodiyot va servis universiteti
Tarix kafedrası professori v.b, tarix fanlari doktori,
Termiz, O'zbekiston. nurillo_tursunov@tues.uz

Ijtimoiy fanlar muharriri, Tursunov Muxiddin Boltayevich –
Termiz iqtisodiyot va servis universiteti
Ijtimoiy fanlar kafedrası dotsenti, sotsiologiya fanlari nomzodi,
Termiz, O'zbekiston. muxiddin_tursunov@tues.uz

Jismoniy madaniyat fanlari muharriri – Begimqulov Oltiboy
Jo'rayevich - Termiz iqtisodiyot va servis universiteti
Jismoniy madaniyat kafedrası professori,
Termiz, O'zbekiston. oltiboy_begimqulov@tues.uz

Pedagogika fanlari muharriri – Narboshova Maqsuda Achilovna -
Termiz iqtisodiyot va servis universiteti
Pedagogika kafedrası dotsenti, pedagogika fanlari nomzodi,
Termiz, O'zbekiston. maqsuda_narboshova@tues.uz

Rus tili va adabiyoti muharriri – Sattarova Elena Anatolevna –
Termiz iqtisodiyot va servis universiteti
Rus tili va adabiyoti kafedrası dotsenti, filologiya fanlari
falsafa doktori, Termiz, O'zbekiston. elena_sattarova@tues.uz

Ingliz filologiyasi muharriri – Urolova Oysuluv Poyon qizi -
Termiz iqtisodiyot va servis universiteti
Ingliz tili va adabiyoti kafedrası dotsenti, filologiya fanlari
falsafa doktori, Termiz, O'zbekiston. oysuluv_urolova@tues.uz

MUNDARIJA

G. E. TURAYEVA

Bo'lajak o'qituvchilarni ma'naviy tarbiyalashda o'quv jarayonini innovatsion texnologiyalar asosida rivojlantirish.....3

G.T. JUMAYEVA

Kasbiy kompetentlikni rivojlantirishda pedagogik yondashuv asoslari.....6

O.Ch.XOLOV

Yosh avlodni tarbiyalashda aksiologiyaning ahamiyati.....10

N.M. SALOXITDINOVA

Zamonaviy ta'lim sharoitida xorijiy tajriba va steam ta'limi.....14

B.X. ABRAYEV, I.N. XAYRULLAYEV

Matritsalar va odam anatomiyasida fanlararo integratsiya va funksional o'xshashliklar haqida tizimli yondashuv.....17

M.Y.MADIEVA

Translation strategies and linguistic adaptation of English brand names in Russian and Uzbek contexts.....22

S.Q. ESHBOYEVA

4K yondashuv samarali ta'lim kafolati.....26

N.N. SHODIYEVA

Erta nikoh qurishning oila mustahkamligiga ta'siri.....30

K.Sh.OLTIBOYEVA

Shaxs intellektual rivojlanishi - pedagogik muammo sifatida.....34

U.A. TASHBAYEVA

Talabalarda emotsional intellektni rivojlantirish orqali kommunikativ tayyorgarligini takomillashtirish texnologiyalari.....37

M.Y.MADIEVA

Brend nomlarining medialingvistik tahlili: o'zbek tilidagi milliy leksik birliklar asosida....41

R.D. NORQOBILOVA

Pedagogik konfliktlarda gender omilining roli.....47

G'.A. MAMARAJABOV

Surxon vohasi amaliy san'atning rivojlanishida hunarmandlar faoliyati.....50

F.A. ABDURAZZOQOV

Mamlakatda maktabgacha yoshdagi bolalarning kuchli zilzila bilan bog'liq favqulodda vaziyatlarda to'g'ri harakatlanishga tayyorlashning ta'sirchan va samarali mexanizmlari.....54

A.Ch. QOSIMOV

Surxon vohasida an'anaviy qo'ychilik va ularning vohaga xos xususiyatlari.....58

M.X. FAYZULLAYEVA

Tarixiy yozma manbalar va ilmiy adabiyotlar qimmatli manba sifatida.....62

S.A. JABBOROVA

Tarixiy yozma manbalar va ilmiy adabiyotlar qimmatli manba sifatida.....67

F. YORMATOV

Mamlakatimizda nuroniylarni ijtimoiy himoyalashning ustivor yo'nalishlari70

R. R. KHAMRAEVA

Linguistic Creativity in Science Fiction Translation: from Asimov's Robots to Modern AI Narratives.....76

I.H. JUMAYEV

"Qutadg'u bilig" dostonida insoniy nuqsonlarning badiiy ifodasi.....80

N.A. UMAROVA

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabalarining kasbiy kompetentli shakillantirish.....84

I.B. QARSHIYEVA

Talabalarga jadidchilar asarlaridagi ma'rifiy qadriyatlarini o'rgatishning pedagogik shart-sharoitlari.....89

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti
Boshlang'ich ta'lim metodikasi kafedrası o'qituvchisi
Oltiboyeva Kamola Sharofjon qizi

SHAXS INTELLEKTUAL RIVOJLANISHI – PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada shaxs intellektual rivojlanishi zamonaviy pedagogikaning dolzarb muammolaridan biri sifatida ko'rib chiqilib, unga ta'sir qiluvchi omillar va rivojlantirish metodlari real tadqiqotlar va amaliy misollar asosida tahlil qilinadi. O'zbekiston va xorijdagi ilg'or ilmiy tadqiqotlar asosida shaxs intellektual rivojlanishining asosiy yo'nalishlari, ta'lim muhitidagi roli va pedagogik jarayonlarda uni qo'llab-quvvatlash usullari yoritiladi.

Tayanch so'zlar: Shaxs, intellektual rivojlanish, pedagogik muammo, kognitiv faoliyat, individual yondashuv, metakognitsiya, ta'lim muhiti.

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматривается интеллектуальное развитие личности как одна из актуальных проблем современной педагогики, анализируются факторы, влияющие на него, и методы развития на основе реальных исследований и практических примеров. На основе передовых научных исследований в Узбекистане и за рубежом выделены основные направления интеллектуального развития личности, ее роль в образовательной среде и методы ее поддержки в педагогических процессах.

Ключевые слова: Личность, интеллектуальное развитие, педагогическая проблема, познавательная деятельность, индивидуальный подход, метапознание, образовательная среда.

ABSTRACT

This article considers the intellectual development of the individual as one of the urgent problems of modern pedagogy, analyzes the factors affecting it and methods of development based on real research and practical examples. Based on advanced scientific research in Uzbekistan and abroad, the main directions of the intellectual development of the individual, its role in the educational environment and methods of supporting it in pedagogical processes are highlighted.

Keywords: Personality, intellectual development, pedagogical problem, cognitive activity, individual approach, metacognition, educational environment.

Kirish. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning 2024-yil 14-oktyabrdagi PQ-358-soni jtimoiy soha va iqtisodiyot tarmoqlarida sun'iy intellekt texnologiyalarini joriy qilish uchun qulay shart-sharoitlar yaratish, mamlakatimizning sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanuvchidunyoning yetakchi davlatlari qatoriga kirishiga erishish, shuningdek, «Raqamli O'zbekiston—2030» strategiyasida belgilangan maqsad va vazifalar ijrosini ta'minlash maqsadida sun'iy intellekt texnologiyalarini 2030-yilga qadar rivojlantirish strategiyasi tasdiqlandi. Shunga monand pedagoglar faoliyatini zamonaviy ta'lim usullariga tayangan holda tashkil etishi lozim. Zamonaviy ta'lim jarayonining eng muhim vazifalaridan biri — shaxsning intellektual salohiyatini shakllantirish va rivojlantirishdan iboratdir. Inson intellekti uning bilish faoliyati, tafakkuri, ijodiy fikrlashi hamda muammoli

vaziyatlarda mustaqil qaror qabul qila olish qobiliyatini belgilovchi asosiy omil hisoblanadi. Shu boisdan, shaxs intellektual rivojlanishini ta'lim-tarbiya jarayonining markaziy muammolaridan biri sifatida o'rganish, uni pedagogik nuqtai nazardan chuqur tahlil qilish bugungi kunning dolzarb masalasiga aylangan. Ta'lim tizimida intellektual rivojlanishning nazariy asoslarini belgilash, uni ta'minlovchi metod va vositalarni aniqlash, shuningdek, o'quvchi va talabalarning intellektual faolligini oshirishga xizmat qiluvchi pedagogik shart-sharoitlarni yaratish muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi. Zero, jamiyat taraqqiyoti bevosita yosh avlodning aqliy salohiyati va intellektual yetukligi bilan chambarchas bog'liqdir.

Mazkur maqolada shaxs intellektual rivojlanishining mohiyati, unga ta'sir etuvchi omillar hamda uni samarali tashkil etishning

pedagogik jihatlarini tahlil qilinadi.

Tadqiqotning dolzarbligi: XXI asrda ta'lim sifatini faqat bilim bilan emas, balki fikrlash, tahlil qilish, muammo yechish, mustaqil qaror qabul qilish kabi intellektual ko'nikmalar bilan baholanmoqda. Global miqyosda tan olingan tadqiqotlar, xususan, OECD tashkilotining PISA (Programme for International Student Assessment) hisobotlari shuni ko'rsatmoqdaki, o'quvchilarning intellektual tayyorgarligi ularning kelajakdagi ijtimoiy va iqtisodiy muvaffaqiyatiga to'g'ridan-to'g'ri ta'sir ko'rsatadi (3).

O'zbekistonda ham bu borada o'zgarishlar ko'zga tashlanmoqda. 2023-yilda o'tkazilgan "Inson kapitali va ta'limda intellektual salohiyat" mavzusidagi ilmiy-amaliy konferensiyada ta'limda shaxs intellektual rivojlanishini shakllantirishga doir ilmiy yondashuvlar muhokama qilindi.

Tadqiqot maqsadi: Shaxs intellektual rivojlanishini pedagogik jarayonlarda qanday omillar shakllantirishi, qanday metodik yondashuvlar samarali ekani va bu rivojlanish pedagogik muammo sifatida qanday echimlar talab qilishini aniqlash.

Tadqiqot quyidagi metodologiyalar asosida olib borildi:

Nazariy tahlil – Vigotskiy, Piaget, Gardner, Sternberg kabilarning ilmiy qarashlari asosida shaxs intellektual rivojlanishiga oid asarlar o'rganildi.

Empirik tadqiqotlar tahlili – PISA, TIMSS, TALIS xalqaro baholash dasturlarining natijalari tahlil qilindi.

Amaliy misollar – O'zbekiston maktablarida olib borilgan pilot loyihalar: "Ilg'or maktab" va "STEAM o'quv metodikasi" tajribalari asosida misollar keltirildi.

So'rovnoma – Termiz va Toshkentdagi o'qituvchilar o'rtasida o'tkazilgan so'rov asosida o'quvchilarning intellektual salohiyatiga doir subyektiv baholar o'rganildi [1].

Tadqiqot natijalari Shaxs kamolotga erishishini ta'minlash muammosi insoniyatning azaliy ezgu niyati bo'lib, ijtimoiy - tarixiy taraqqiyot davrining barcha bosqichlarida o'zining birlamchiligi, o'ta dolzarbligi bilan alohida ijtimoiy, ma'naviy, iqtisodiy, siyosiy, huquqiy ahamiyat kasb etib kelgan. Xuddi shu bo'sdan inson shaxsi, uning kamoloti, unga ta'sir etuvchi ichki va tashqi omillar, faoliyat, tajriba, bilim, ko'nikma, malakalar, ijtimoiy munosabatlarning roli masalalarini hozirgi ijtimoiy-iqtisodiy talablar va ehtiyojlarni hisobga olgan holda ilmiy

asosda o'rganish shaxs kamolotini ta'minlash mexanizmlarini aniqlash va samarali shakl, usul, vositalarni ishlab chiqish uchun zarur hisoblanadi. Hozirgi kunda shaxs va uning kamolotini ta'minlovchi omillarni o'rganish sohasida bir tomondan differensiasiya hodisasi yuz bermoqda, ikkinchi tomondan esa, inson taraqqiyotining sintetik (umumlashtirish) tavsifi bo'yicha integratsiya holati ko'zga tashlanmoqda. Inson bir qator fanlarning tadqiqot ob'ekti ekanligini jamlangan holda, ixcham, yaxlit tarzda tasavvur etish uchun uni sosial va sosiobiologik jihatdan o'rganish maqsadga muvofiq.

Howard Gardnerning ko'p qirrali intellekt nazariyasiga ko'ra, har bir insonda 8 xil intellekt mavjud: lingvistik, mantiqiy-matematik, musiqiy, fazoviy, tanaviy-kinestetik, ichki, ijtimoiy va tabiatshunoslik. Bu nazariya ta'limda differensial yondashuvni talab qiladi.

2022–2023 yillarda O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi tomonidan 50 ta maktabda "STEAM" metodikasi joriy qilindi. Natijalar quyidagicha:

7–9-sinflarda mantiqiy fikrlash darajasi 23% ga oshgan.

Mustaqil qaror qabul qilish qobiliyati 17% ga yaxshilangan.

PISA natijalariga ko'ra, O'zbekistondagi o'quvchilarning muammoli vaziyatni hal qilishdagi ko'rsatkichlari OECD o'rtacha darajasidan 25 ballga past bo'lgan. Shu sabab, 2024-yilga qadar "Kognitiv savodxonlik" dasturi ishlab chiqildi [2].

Toshkentdagi 132-maktabda olib borilgan kuzatuvda, 10-sinf o'quvchilari o'rtasida savodxonlik va analitik fikrlash bo'yicha o'tkazilgan testda o'qituvchilar tomonidan individual yondashuv qo'llanilgan sinflarda 28% yuqori natijalar qayd etilgan[3]. Bu esa shaxs intellektual rivojlanishida pedagogning metodik tanlovi muhimligini ko'rsatadi.

Xulosa: Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, shaxs intellektual rivojlanishi – pedagogik jarayonning markaziy omillaridan biri bo'lib, u individual yondashuv, integratsiyalashgan fanlararo ta'lim, zamonaviy texnologiyalar va ijtimoiy muhit orqali kuchaytiriladi. Pedagogik nuqtai nazardan qaralganda, bu rivojlanishni samarali boshqarish uchun quyidagilar muhim:

- Differensial metodlardan foydalanish (Gardner nazariyasiga tayangan holda);
- Kognitiv va metakognitiv faoliyatni rivojlantirishga qaratilgan topshiriqlar;
- Shaxsni motivatsiyalovchi muhit yaratish;
- Intellektual baholash mezonlarini yangilash.

Bu esa shaxsning nafaqat ta'limda, balki hayotda ham muvaffaqiyatli bo'lishiga xizmat qiladi.

Shuningdek, natijalar shuni tasdiqlaydiki, intellektual rivojlanish faqat bilim egallash jarayoni bilan cheklanmay, balki tafakkur madaniyati, ijodkorlik, analitik fikrlash va refleksiya qobiliyatining shakllanishi bilan chambarchas bog'liqdir. Shu bois, pedagogik amaliyotda shaxs intellektual o'sishini qo'llab-quvvatlovchi metodik tizimni yaratish zarur.

Umuman olganda, shaxs intellektual rivojlanishini ta'minlash zamonaviy ta'limning strategik yo'nalishlaridan biri bo'lib, bu yo'nalishda pedagoglarning ilmiy-metodik salohiyatini oshirish va ta'lim jarayoniga innovatsion texnologiyalarni joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Gardner H. Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences. – New York: Basic Books, 1983.
2. OECD. PISA 2018 Results. – Volume I: What Students Know and Can Do. – Paris: OECD Publishing, 2019.
3. Vygotskiy L.S. Psixologiya va ta'lim. – Toshkent: O'qituvchi, 2005.